Międzynarodowe studia polityczne i kulturowe wobec wyzwań współczesności

pod redakcją Tomasza Domańskiego

Uniwersytet
ŁÓDZKI

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Wydział Studiów
Międzynarodowych
i Politologicznych
Uniwersytet Łódzki

15 LAT
2000
2015

dr hab. Radosław Bania, prof. nadzw. UŁ

Uniwersytet Łódzki

Wydział Studiów Międzynarodowych i Politologicznych

Katedra Bliskiego Wschodu i Północnej Afryki

Prodziekan ds. nauczania

Dyrektor Instytutu Studiów Międzynarodowych

Status Jerozolimy a konflikt bliskowschodni

Kwestia statusu Jerozolimy i kontroli nad Wzgórzem Świątynnym stanowi jeden z najważniejszych punktów spornych w konflikcie izraelsko-palestyńskim. Jak dotąd nie znaleziono satysfakcjonującego rozwiązania tej kwestii. Zarówno dla Palestyńczyków, jak i Izraelczyków, dzieje miasta i znajdujących się na jego obszarze miejsc świętych, stanowiły ważny element w kształtowaniu się tożsamości narodowej. Połączenie czynnika religijnego i narodowego czyni rozwiązanie kwestii przyszłości tego obszaru ekstremalnie trudnym. Zagadnienie przynależności terytorialnej miasta i jego przyszłego statusu znajduje się wśród podstawowych parametrów przyszłego porozumienia palestyńsko-izraelskiego. Obydwie strony konfliktu stale podkreślają własne racje dysponowania spornym terytorium i ustanowieniem tam centrum swojej państwowości. Celem niniejszej analizy jest przedstawienie roli, jaką zagadnienie kontroli nad Jerozolimą i Wzgórzem Świątynnym odgrywało i odgrywa w kolejnych etapach konfliktu bliskowschodniego, jak również rozważenie, czy istnieje możliwość zawarcia kompromisu izraelsko-palestyńskiego w kwestii Jerozolimy i Wzgórza Świątynnego, co wydaje się być niezbędnym elementem porozumienia pokojowego, mającego na celu zakończenie konfliktu bliskowschodniego.

Fot. 1. Panorama Jerozolimy

Źródło: http://www.parafiakolno.pl/6_inne/ziemnia_swieta/7%20Gora%20Oliwna/slides/01%20Panorama%20Jerozolimy%20z%20Gory%20Oliwnej.html.

Region Bliskiego Wschodu jest miejscem narodzin trzech wielkich religii monoteistycznych — judaizmu, chrześcijaństwa i islamu. Z dziejami każdej z tych religii nieodłącznie związana jest Palestyna. Tysiące wiernych we współczesnym świecie pielgrzymują do tego obszaru, spełniając w ten sposób obowiązki religijne i manifestując swoją wiarę. Istotnym elementem relacji żydowsko-palestyńskich jest spór o Wzgórze Świątynne, które zajmuje szczególnie ważne miejsce w dziejach zarówno judaizmu, jak i islamu. Dominuje ono nad Starym Miastem z widoczną z daleka złotą kopułą meczetu Kopuła na Skale. Jest to obszar otoczony wysokim murem, przedzielonym piętnastoma bramami, które umożliwiają wejście do kompleksu. Jego powierzchnia obejmuje 145 tys. m kw., co stanowi jedną szóstą obszaru Starej Jerozolimy¹.

Dla narodu żydowskiego cały obszar współczesnego Izraela stanowi Ziemię Świętą, która została mu obiecana w biblijnym przymierzu zawartym z bogiem. Jednak w judaizmie szczególne miejsce przypada Jerozolimie. Według tradycji żydowskiej obszar Wzgórza, nazywanego po hebrajsku *Har ha-Bayit*, to miejsce, w którym doszło do stworzenia świata². Tam również miała się znajdować skała, na której Abraham składał w ofierze bogu swojego syna Izaaka. W okresie królewskim Jerozolima stanowiła stolicę państwa Dawida, Salomona i ich następców. Na jerozolimskim wzgórzu Salomon zbudował pierwszą świątynię, która stała się

¹ R. Kamashi (i in.), *Jerusalem. The Old City. The Urban Fabric and Geopolitical Implications*, International Peace and Cooperation Center, Jerusalem 2009, s. 10.

² M. Jurczuk, *Na świątynnym wzgórzu*, na podstawie: http://www.przeglądprawoslawny.pl/articles.php?id_n=1444&id=8 (dostęp: 10.03.2015).

Fot. 2. Ściana Płaczu

Źródło: <http://www.serwer1492117.home.pl/izrael/wp-content/uploads/2014/04/%C5%9Aciana-p%C5%82-aczu-2.jpg>.

głównym sanktuarium religijnym starożytnej Judei. Świątynia ta została zburzona przez Babilończyków około roku 586 p.n.e. Na jej miejscu w latach 520–516 p.n.e. zbudowano Drugą Świątynię³. W okresie rządów Heroda Wielkiego została ona rozbudowana. Jej los był jednak równie tragiczny jak pierwszej budowli. Została ona zburzona w okresie pierwszego powstania żydowskiego w roku 70 n.e. Pozostałością po Drugiej Świątyni jest jej fragment w postaci Zachodniego Muru, stanowiącego integralną część Wzgórza Świątynnego⁴. Żydzi modlą się przy Zachodnim Murze (Ścianie Płaczu), wierząc, że ich modlitwy i prośby spisane na kartkach i pozostawione w szczelinach muru będą wysłuchane przez Boga.

W dziejach islamu Jerozolima (*al-Kuds*) zajmuje również ważne miejsce. Dla muzułmanów jest ona trzecim świętym miastem po Mekce i Medynie. Według Koranu i sunny prorok Muhammad odbył mistyczną podróż w celu spotkania z bogiem. To właśnie ze Wzgórza Świątynnego, a właściwie ze skały, na której Abraham miał ofiarować swego syna, został zabrany w podróż do nieba. Jerozolima została zdobita przez Arabów w roku 638 w okresie rządów kalifa Umara. Wzgórze Świątynne wybrano do zamanifestowania muzułmańskiego charakteru miasta. Za rządów kalifa Abd al-Malika w roku 691 na wzgórzu ukończono budowę meczetu Kopuła na Skale (*Kubbat as-Sachra*). Stał się on odtąd jedną z najbardziej charakterystycznych budowli sakralnych islamu oraz Jerozolimy. To właśnie jego złota kopuła dominuje nad Starym Miastem. Równolegle

³ E.E. Herzl, *Jerusalem. One nation's capital throughout history*, Myth and Facts Inc., Jerusalem 2010, s. 7.

⁴ *Ibidem*.

Fot. 3. Wzgórze Świątynne. Widok na meczety Al-Aksa i Kopuła na Skale

Źródło: http://www.bu.kul.pl/ziemia-zbawiciela-4-jerozolima,art_11741.html.

Rys. 1. Plan Starego Miasta w Jerozolimie

Źródło: http://www.bu.kul.pl/ziemia-zbawiciela-4-jerozolima,art_11741.html.

z Kopułą na Skale powstał meczet Al-Aksa. Jest to jedna z największych budowli sakralnych islamu, zdolna pomieścić 30 tys. wiernych. Obydwa meczety wraz z innymi zabudowaniami zajmują szczyt wzgórza, tworząc Święte Sanktuarium — *Harm al-Szarif*. Nieprzerwany od końca XII w. zarząd nad tym obszarem sprawuje muzułmańska fundacja religijna (*Waqf*), która jest odpowiedzialna za dostęp do obszaru oraz opiekę nad budowlami. Na czele fundacji stoi wielki mufti Jerozolimy⁵.

Jerozolima, która przez wieki stanowiła miejsce dość spokojnej koegzystencji między Żydami a Muzułmanami, stała się jednym z najważniejszych punktów spornych w konflikcie izraelsko-arabskim i izraelsko-palestyńskim. Już w 1929 r. przy Murze Zachodnim rozpoczęły się pierwsze poważne starcia między przedstawicielami obydwu społeczności⁶. Dla polityków syjonistycznych było oczywiste, że stolicą przyszłego państwa musi zostać Jerozolima, o powrocie do której naród żydowski marzył przez wszystkie wieki diaspory. Natomiast dla przywódców państw arabskich i Arabów palestyńskich taka sytuacja była nie do pomyślenia. Nie mogli oni dopuścić do tego, aby trzecie w kolejności święte sanktuarium islamu było kontrolowane przez Żydów. W okresie mandatowym skomplikowany i potencjalnie konfliktogenny charakter kwestii kontroli nad miejscami świętymi w Palestynie dostrzegli Brytyjczycy. W raporcie komisji Peela z 1937 r. Jerozolima wraz z innymi miejscami świętymi miała pozostać pod zarządem brytyjskim. Wielka Brytania gwarantowała równe prawa i równy dostęp do miejsc świętych przedstawicielom wszystkim wyznań monoteistycznych⁷.

Kwestia dostępu do miejsc świętych i statusu Jerozolimy została uwzględniona w pracach Specjalnej Komisji ONZ ds. Palestyny (United Nations Special Committee on Palestine), która została powołana w celu opracowania kompromisowego rozstrzygnięcia przyszłości Palestyny. Komisja, w tzw. raporcie większościowym, rekomendowała rozwiązanie powyższej kwestii, które Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych zawarło w treści rezolucji palestyńskiej. Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego nr 181 z 29 listopada 1947 r. proponowała utworzenie dwóch państw — żydowskiego i arabskiego, połączonych ze sobą unią gospodarczą i walutową. Natomiast miejsca święte, w tym Jerozolima i Betlejem, miały stać się obszarem wydzielonym z terytorium państwa żydowskiego i arabskiego (tzw. *corpus separatum*). Obszar ten miał znaleźć się pod powiernictwem międzynarodowym⁸. Plan ten, jak i cała rezolucja, nie wszedł w życie z uwagi na sprzeciw państw arabskich.

W okresie pierwszej wojny izraelsko-arabskiej Jerozolima stała się miejscem jednych z najcięższych starć militarnych. W czerwcu 1948 r.

⁵ M. Heikal, *Secret Channels. The Inside Story of Arab-Israeli Peace Negotiations*, Harper Collins Publishers, London 1996, s. 20.

⁶ R. Owendale, *The Origins of the Arab Israeli Wars*, Pearson-Longman, Harlow 2004, s. 71.

⁷ *Ibidem*, s. 75–77.

⁸ Resolution 181 (II). *Future government of Palestine*, na podstawie: <http://unispal.un.org/unispal.nsf/0/7F0AF2BD897689B785256C330061D253> (data dostępu: 10.03.2015).

transjordański Legion Arabski opanował Stare Miasto wraz ze Wzgórzem Świątynnym⁹. Jedynie zachodnia część miasta pozostała w rękach izraelskich. Izraelsko-jordański układ o zawieszeniu broni podpisany 3 kwietnia 1949 r. usankcjonował podział miasta oparty na linii zasięgu wojsk. Tym samym Wzgórze Świątynne znalazło się pod władzą jordańską¹⁰.

W przypadku Izraela zwycięstwo w wojnie rodziło uczucia ambiwalentne. Z jednej strony powstało państwo żydowskie, jednak nie udało się ustanowić jego stolicy w Jerozolimie, jak również poza jego obszarem znalazła się Ściana Płaczu i inne miejsca święte ulokowane w obrębie Starego Miasta. Kwestia międzynarodowego statusu Jerozolimy stała się przedmiotem prac ONZ jeszcze w trakcie trwania walk na Bliskim Wschodzie między Izraelem a państwami arabskimi. Zgromadzenie Ogólne podjęło uchwałę o powołaniu Komisji Koncyliacyjnej ds. Palestyny (Palestine Conciliation Commission — PCC), której celem było wypracowanie porozumienia umożliwiającego zakończenie działań wojennych na Bliskim Wschodzie. Jedną z kwestii poruszanych w pracach komisji było określenie międzynarodowego statusu Jerozolimy. Rekomendacje PCC szły w kierunku potwierdzenia ówczesnego stanu, będącego wynikiem porozumienia jordańsko-izraelskiego. Jednocześnie proponowano demilitaryzację miasta oraz trwały podział na strefę izraelską i arabską. Zarząd sprawami miejskimi miał zostać pozostawiony w rękach jordańskich i izraelskich, natomiast za pozostałe kwestie miały być odpowiedzialne agendy ONZ¹¹. Plan Komisji Koncyliacyjnej nie wszedł jednak w życie. Zarówno strona izraelska, jak i jordańska wypowiedziały się przeciwko jakimkolwiek próbom ustanowienia kontroli międzynarodowej nad znajdującymi się w ich posiadaniu częściami miasta. Odrzucenie planu Komisji Koncyliacyjnej nie przerwało prac w ramach ONZ nad określeniem międzynarodowego statutu miasta. W trakcie posiedzeń Komitetu Politycznego Ad Hoc Zgromadzenia Ogólnego dyskutowano projekty rozwiązania tej kwestii, które prezentowali przedstawiciele państw członkowskich. W dniu 9 grudnia 1949 r. Zgromadzenie Ogólne przyjęło rezolucję nr 303 dotyczącą międzynarodowego statusu Jerozolimy. Rezolucja zalecała ustanowienie międzynarodowego reżimu kontroli nad miastem, którego celem miało być zapewnienie ochrony miejsc świętych. Jednocześnie proponowano nadanie miastu statusu *corpus separatum* pod bezpośrednim zarządem ONZ¹². Kwestia objęcia Jerozolimy kontrolą międzynarodową spotkała się z natychmiastowym sprzeciwem rządu izraelskiego. Jeszcze w trakcie prac ZO nad tekstem rezolucji, premier rządu izraelskiego David Ben Gurion

⁹ R. Owendale, *op. cit.*, s. 138.

¹⁰ Y. Lacoste, *Geopolityka Śródziemnomorza*, Dialog, Warszawa 2010, s. 390.

¹¹ H.E. Bovis, *The Jerusalem Question 1917–1968*, Hoover Institution, Washington 1971, s. 72.

¹² *International Regime for Jerusalem* — General Assembly Resolution 303 -IV-, na podstawie: <http://mfa.gov.il/MFA/ForeignPolicy/MFADocuments/Yearbook1/Pages/6%20International%20Regime%20for%20Jerusalem-%20General%20Asse.aspx> (data dostępu: 10.03.2015).

oświadczył na posiedzeniu Knesetu, że Jerozolima jest i pozostanie „[...] integralną, nieoddzielną częścią Państwa Izraela, jak również stanowi nieodłączną część historii i religii narodu żydowskiego”¹³. Podobnie nieprzychylnie stanowisko wobec działań ONZ wyrażały władze jordańskie. 10 grudnia 1950 r. król Jordanii Abd Allah poinformował Sekretarza Generalnego ONZ, że odrzuca jakiegokolwiek próby ustanowienia międzynarodowej kontroli nad Jerozolimą. 13 grudnia 1949 r. wydał on również dekret, w którym oficjalnie włączał kontrolowaną część miasta do państwa jordańskiego, a jej mieszkańcom przyznawał status obywatela jordańskiego¹⁴.

Odpowiedzią Izraela na uchwalenie rez. 303 stało się przyjęcie przez Kneset w dniu 23 stycznia 1950 r. deklaracji o ustanowieniu stolicy państwa w Jerozolimie i przeniesieniu tam głównych urzędów państwowych¹⁵. Jednak decyzja ta nie uzyskała międzynarodowej akceptacji¹⁶. Siedziba władz państwowych pozostał Tel Awiw, w którym zostały również ulokowane przedstawicielstwa dyplomatyczne państw utrzymujących stosunki dyplomatyczne z Izraelem. Brak możliwości implementacji rezolucji Zgromadzenia Ogólnego oraz stanowisko wyrażane przez władze Jordanii i Izraela, przesądzały o utrzymaniu podziału miasta na podstawie rezultatu pierwszej wojny izraelsko-arabskiej.

Warunki zmiany powyższej sytuacji zaistniały w wyniku trzeciej wojny izraelsko-arabskiej z czerwca 1967 r. W trakcie tego konfliktu Izrael starł się z sąsiednimi państwami arabskimi. Wynikiem wojny była nie tylko klęska militarna państw arabskich, ale także zabór części ich terytoriów. Pod okupacją izraelską znalazł się egipski Półwysep Synaj, a także Strefa Gazy oraz syryjskie Wzgórza Golan wraz z Kunejtrą. Straty terytorialne poniosła również Jordania. W trakcie działań wojennych Izrael uzyskał kontrolę nad Zachodnim Brzegiem i Wschodnią Jerozolimą. W wyniku wojny Izrael powiększył swoje terytorium czterokrotnie¹⁷. Opanowanie wschodniej części miasta oznaczało, że w granicach izraelskich znalazły się jedno z najważniejszych miejsc świętych chrześcijaństwa, judaizmu i islamu, w tym Wzgórze Świątynne. Sytuacja taka spowodowała przeniesienie na Izrael odpowiedzialności za zapewnienie dostępu do miejsc świętych. Rząd izraelski dążył do osiągnięcia *status quo* w zakresie dostępu i kontroli nad Wzgórzem Świątynnym, które obejmowało zachowanie

¹³ Statement to the Knesset by Prime Minister Ben-Gurion, na podstawie: <http://www.mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/mfadocuments/yearbook1/pages/5%20statement%20to%20the%20knesset%20by%20prime%20minister%20ben-g.aspx> (dostęp: 10.03.2015).

¹⁴ H.E. Bovis, *op. cit.*, s. 81.

¹⁵ No. 22, Declaration of the Knesset concerning the removal of the Knesset and Government institutions to Jerusalem, 23 January 1950, [w:] *The Jerusalem Question and Its Resolution: Selected Documents*, ed. by R. Lapidoh, M. Hirsh, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht 1994, s. 105.

¹⁶ No. 29, Statement made by the United States Department of State concerning the retention of the American Embassy at Tel Aviv, 3 November 1954, [w:] *Ibidem*, s. 158.

¹⁷ C. Shindler, *Historia współczesnego Izraela*, Książka i Wiedza, Warszawa 2011, s. 147.

sprawowania przez muzułmańską fundację religijną (*Waqf*) funkcji administracyjnych w obszarze *Haram al-Szarif*, przypisując sobie wzięcie odpowiedzialności za zapewnienie bezpieczeństwa tego obszaru¹⁸. Zostało to potwierdzone decyzją rządu izraelskiego w dniu 27 czerwca 1967 r. Rząd premiera Leviego Eszkola przyjął regulację prawną, w której poddawał ochronie wszelkie Miejsca Święte na zajętych obszarach, zapewniał wolny i nieskrępowany dostęp wyznawcom wszystkich religii. Jakikolwiek próby pogwałcenia spokoju w Miejscach Świętych zagrożone były karą pozbawienia wolności do lat siedmiu, a działania na rzecz ograniczenia do nich dostępu do lat pięciu. Nadzór nad wykonywaniem tej regulacji prawnej powierzono Ministerstwu ds. Religii¹⁹.

W kolejnych dekadach polityka rządów izraelskich zmierzała do utwierdzenia władzy izraelskiej nad całym obszarem miasta. Jerozolima, podobnie jak inne obszary zdobyte w trakcie wojny sześciodniowej (Strefa Gazy i Zachodni Brzeg), stała się obszarem osadnictwa żydowskiego, którego celem było potwierdzenie trwałości władzy izraelskiej nad opanowanymi obszarami. Działania te zostały oprotestowane na forum ONZ. W dniu 1 marca 1960 r. Rada Bezpieczeństwa w rezolucji 465 wyraziła zaniepokojenie rozbudową osiedli izraelskich na terenie Jerozolimy, uznając, że stanowi to naruszenie do 4 *Konwencji Genewskiej w sprawie ochrony osób cywilnych w czasie wojny*²⁰. Członkowie Rady wypowiedzieli się jednoznacznie przeciwko izraelskiej polityce osiedleńczej na terytoriach okupowanych. Jednak sformułowania rezolucji nadawały jej charakter opinii i zalecenia, które nie wiązały adresata²¹. W związku z czym nie dała ona żadnego efektu. Kolejne miesiące przyniosły dalsze decyzje izraelskie zmierzające do utrwalenia stanu powstałego w wyniku zwycięstwa w wojnie sześciodniowej. W dniu 30 lipca 1980 r. Kneset przyjął Prawo Podstawowe dotyczące statusu Jerozolimy. Została ona określona w nim jako „niepodzielna i zjednoczona, będąca stolicą Izraela”²². Ponownie władze izraelskie traktowały Jerozolimę jako miasto niepodzielne pod względem terytorialnym i stanowiące integralną część państwa izraelskiego. Regulacje prawne przyjęte w 1980 r. stanowią podstawę dla stanowiska prawnego władz izraelskich w kwestii statusu miasta.

¹⁸ No. 33, Address of Israel's Prime Minister Levi Eshkol, to the Chief Rabbis and to the spiritual leaders of Israel's religious communities, 7 June 1967, [w:] *The Jerusalem Question...*, s. 163–164.

¹⁹ No. 37, Israel's Protection of the Holy Places Law, 5727–1967, June 1967 (translation from Hebrew), [w:] *The Jerusalem Question...*, s. 169.

²⁰ No. 64, U.N. Security Council Resolution 465 concerning the application of the Fourth Geneva Convention and the prohibition to establish settlements in the territories, including Jerusalem, 1 march 1980, [w:] *Ibidem*, s. 311.

²¹ J. Menkes, A. Wasilkowski, *Organizacje międzynarodowe. Prawo instytucjonalne*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2006, s. 214.

²² *Basic Law: Jerusalem, Capital of Israel*, na podstawie: <http://muqtafi.birzeit.edu/Inter-Docs/images/275.pdf> (data dostępu: 10.03.2015).

Fot. 4. Budynek Knesetu

Źródło: <http://shalomisraelstours.com/wp-content/uploads/2013/09/Parliment-Building.jpg>.

Zagadnienie przyszłości Jerozolimy i kontroli nad Wzgórzem Świątynnym było nierozzerwalnie związane z palestyńsko-izraelskim procesem pokojowym. Palestyńczycy uzależniali swoją zgodę na zawarcie wstępnego porozumienia z Izraelem od jego ustępstw w sprawie statusu miasta. Rząd izraelski, dążąc do zapoczątkowania procesu pokojowego, zgodził się na zapis w Deklaracji Zasad z 1993 r., który stanowił, że żadna ze stron nie będzie dążyła do jednostronnego rozstrzygnięcia ostatecznego statusu miasta, przed podpisaniem całościowego porozumienia pokojowego²³. We wrześniu 1993 r. izraelski minister spraw zagranicznych Szymon Peres, zadeklarował wobec ministra spraw zagranicznych Norwegii Johana Holsta, że Izrael uznaje specjalne znaczenie obszaru Wschodniej Jerozolimy, a przede wszystkim sanktuariów Wzgórza Świątynnego, dla Palestyńczyków. Deklaracja ta obejmowała zapewnienie, że Izrael nie będzie szykanował palestyńskich instytucji kulturalnych i społecznych oraz zapewni swobodę dostępu do wszystkich miejsc kultu²⁴.

Konfliktogeny charakter Wzgórza Świątynnego w relacjach izraelsko-palestyńskich został szczególnie uwidoczniiony przez dwa wydarzenia. W 1996 r. miał zostać otwarty dla ruchu turystycznego tunel, który przebiegał pod muzułmańskim zespołem świątynnym, łącząc ze sobą obszar wokół Zachodniego Muru z Via Dolorosa. Decyzja izraelskich władz

²³ *Israel-Palestine Liberation Organization Agreement: 1993*, na podstawie: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/isrplo.asp (data dostępu: 10.03.2015).

²⁴ E. Molinaro, *The Holy Places of Jerusalem in the Middle East Peace Agreements. A Conflict between Global and States Identities*, Sussex Academic Press, Portland 2009, s. 10.

Jerozolimy wywołała masowe demonstracje Palestyńczyków i starcia izraelsko-palestyńskie, w wyniku których zginęło piętnastu Izraelczyków i siedemdziesięciu dziewięciu Palestyńczyków, a kilkaset osób zostało rannych²⁵. Po raz kolejny kwestia Wzgórza zaważyła na relacjach palestyńsko-izraelskich w 2000 r. W dniu 28 września lider opozycji izraelskiej Ariel Szaron złożył wizytę na Wzgórzu Świątynnym. Pojawienie się znienawidzonego przez Palestyńczyków polityka doprowadziła do wybuchu masowych protestów, które przekształciły się w kolejne powstanie palestyńskie, tzw. Intifadę Al-Aksa²⁶.

Kwestia przyszłości Jerozolimy oraz kontroli nad Wzgierzem Świątynnym, pomimo że należała do najważniejszych zagadnień w procesie pokojowym, dość długo nie była przedmiotem bezpośrednich negocjacji palestyńsko-izraelskich. Po raz pierwszy została poruszona przez negocjatorów palestyńskich w trakcie szczytu w Camp David w lipcu 2000 r.²⁷ Palestyńczycy jednoznacznie zadeklarowali, że końcowe porozumienie pokojowe z Izraelem musi obejmować sprawowanie pełnej kontroli nad Wzgierzem Świątynnym przez stronę palestyńską oraz włączenie go wraz ze wschodnią częścią miasta do państwa palestyńskiego²⁸. Stanowisko to było konsekwentnie odrzucane przez stronę izraelską²⁹. Izraelczycy wyrażali zgodę jedynie na przekazanie Palestyńczykom częściowej odpowiedzialności za funkcjonowanie zachodnich dzielnic miasta. Rozbieżności stanowisk w tej i innych kwestiach spowodowały, że izraelsko-palestyński szczyt w Camp David zakończył się niepowodzeniem³⁰.

Pod koniec 2000 r. Amerykanie zaproponowali podział odpowiedzialności za Jerozolimę, oparty na kryterium etnicznym. Obszary zamieszkałe przez ludność palestyńską miały być kontrolowane przez samorząd palestyński, natomiast dzielnice żydowskie miały pozostać pod zarządem izraelskim. Propozycja amerykańska obejmowała również podział praw do administracji obszarem Wzgórza Świątynnego. Strona palestyńska miała kontrolować cały obszar *Harm al-Szarif*, natomiast Izrael utrzymywał prawo do zarządzania rejonem Zachodniego Muru. Władze Autonomii i Izraela zawarły porozumienie zgodnie z propozycjami amerykańskimi na początku 2001 r. Jednak nie nastąpiła jego pełna realizacja. Izrael nie przekazał stronie palestyńskiej pełnej zwierzchności nad obszarem *Harm asz-Szarif*³¹.

²⁵ P. Tyler, *Twierdza Izrael. Zakulisowa historia elit wojskowych, które uparcie bronią się przed pokojem*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2014, s. 435.

²⁶ *Izrael — konflikt*, na podstawie: <http://www.stosunkimiedzynarodowe.info/kraj,Izrael,problemy,Konflikt> (data dostępu: 10.03.2015).

²⁷ D. Ross, *The Missing Peace. The Inside Story of the Fight for Middle East*, Farrar, Straus and Giroux, New York 2005, s. 655 i n.

²⁸ *Ibidem*, s. 679.

²⁹ P. Tyler, *op. cit.*, s. 469.

³⁰ D. Ross, *op. cit.*, s. 712.

³¹ *Jerusalem in international diplomacy. The Camp David Summit, the Clinton Plan and Aftermath*, na podstawie: <http://www.jcpa.org/art/jid-campdavid.htm> (data dostępu: 10.03.2015).

Tym samym sytuacja patowa nie uległa zmianie. Każda ze stron podkreślała swoje aspiracje do kontrolowania miasta i uczynienia go swoją stolicą. Wyrażało się to w działaniach podejmowanych jednostronnie, które utrudniają osiągnięcie przyszłego porozumienia. W 2010 r. Kneset uchwalił nowe prawo, które stanowi, że jakiekolwiek decyzje dotyczące zmiany statusu miasta muszą być zatwierdzone w ogólnonarodowym referendum³². Z drugiej strony Palestyńczycy pozostawali przy swoim tradycyjnym stanowisku twierdząc, że Jerozolima musi stać się stolicą ich państwa, jak również muszą oni przejąć zarząd i sprawować pełną jurysdykcję nad *Harm asz-Szarif*. Stanowisko to uzyskało poparcie społeczności międzynarodowej wyrażone w rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 63/30 z 20 listopada 2008 r. Zadeklarowano w niej, że wschodnia Jerozolima znajduje się pod okupacją Izraela oraz że wszelkie izraelskie regulacje prawne odnoszące się do tej części miasta są nieważne pod względem prawnomiędzynarodowym³³. W roku 2009 Sekretarz Generalny ONZ Ban Ki Moon oświadczył, że najlepszym rozwiązaniem byłby ponowny podział miasta³⁴. Niewiele wskazuje jednak na to, aby taka koncepcja została zaakceptowana przez Izrael. W tym względzie premier Izraela Benjamin Netanjahu zajmował nieprzejednane stanowisko, stale deklarując, że Jerozolima powinna zostać niepodzielona, a Izrael nie zrezygnuje z praw do zwierzchności nad Wzgórzem Świątynnym. Autonomia Palestyńska wykazuje w tym względzie większą elastyczność. W połowie 2010 r. prezydent Autonomii Mahmud Abbas przedstawił dyplomacji amerykańskiej stanowisko palestyńskie w sprawie przyszłości Jerozolimy. Stwierdził w nim, że zachodnia część Jerozolimy powinna przejść pod władzę przyszłego państwa palestyńskiego jako jego stolica. Palestyńczycy uzyskaliby władzę nad Starym Miastem wraz z obszarem *Harm al-Szarif*. Natomiast Izrael otrzymałby prawo zachowania kontroli nad dzielnicą żydowską Starego Miasta i obszarem wokół Muru Zachodniego³⁵. Rząd Beniamina Netanjahu odmówił rozpatrzenia tej propozycji, stwierdzając, że rozważy jedynie te propozycje, które zostaną przedstawione w trakcie oficjalnych rozmów izraelsko-palestyńskich.

Formalne wstrzymanie izraelsko-palestyńskiego dialogu politycznego w kolejnych latach spowodowało zawieszenie rozpatrywania kwestii statusu Jerozolimy w kontekście przyszłego ostatecznego porozumienia po-

³² T. Barrow, *Israeli Knesset Passes Referendum Law*, CBN News, na podstawie: <http://www.cbn.com/cbnnews/insideisrael/2010/November/Israeli-Knesset-Passes-Referendum-Law/> (data dostępu: 10.03.2015).

³³ Resolution adopted by the General Assembly. 60/30. *Jerusalem*, na podstawie: <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/79A7B2136E555A5B852575520052B339> (data dostępu: 10.03.2015).

³⁴ *Jerusalem must be capital of both Israel and Palestine, Ban says*, na podstawie: <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=32762#.VShHiPmsUYE> (data dostępu: 10.03.2015).

³⁵ M. Awad, *Abbas: No talks without East Jerusalem building freeze*, na podstawie: <http://www.reuters.com/article/2010/11/21/us-palestinians-israel-talks-idUSTRE6AK0PD20101121> (data dostępu: 10.03.2015).

kojowego pomiędzy Izraelczykami a Palestyńczykami. Stanowiska stron są w tym względzie dość precyzyjnie określone. Wypowiedzi prezydenta Autonomii Mahmuda Abbasa akcentują, że celem ostatecznym jest utworzenie państwa palestyńskiego w Jerozolimie, natomiast kwestią otwartą pozostaje podział miasta między państwo palestyńskie i izraelskie³⁶. Z kolei premier Izraela Benjamin Netanjahu podkreśla niepodzielność miasta i jego związek z Izraelem³⁷.

Kwestia statusu Jerozolimy i kontroli nad Wzgórzem Świątynnym jak dotąd nie znalazła satysfakcjonującego rozwiązania, podobnie jak inne istotne zagadnienia wchodzące w zakres negocjacji izraelsko-palestyńskich³⁸. Pomimo to, że społeczność międzynarodowa poprzez rezolucje ONZ akcentuje konieczność umiędzynarodowienia miasta jako warunku niezbędnego do rozstrzygnięcia kwestii przynależności państwowej Jerozolimy i kontroli nad miejscami świętymi, to deklaracje składane przez obie strony konfliktu wskazują na to, że opcja zarządu międzynarodowego nie jest przez nie rozważana. Najpraktyczniejszą opcją rozwiązania powyższej kwestii zdaje się być przejawiająca się w trakcie negocjacji pokojowych propozycja podziału miasta na część izraelską i palestyńską oraz utworzenia tam stolicy obydwu państw. Jedno przy tym nie ulega wątpliwości, bez rozwiązania problemu statusu Jerozolimy i kontroli nad Wzgórzem Świątynnym trudno wyobrazić sobie osiągnięcie pokoju w relacjach izraelsko-palestyńskich. Pamiętać jednak należy, że porozumienie takie nie zapewni sukcesu negocjacji pokojowych, choć może je wyraźnie przybliżyć. Jest to bowiem tylko jedna z wielu kwestii, które muszą zostać rozwiązane, aby konflikt bliskowschodni mógł się wreszcie zakończyć.

Bibliografia

1. Awad M., *Abbas: No talks without East Jerusalem building freeze*, na podstawie: <http://www.reuters.com/article/2010/11/21/us-palestinians-israel-talks-id-USTRE6AK0PD20101121> (data dostępu: 10.03.2015).
2. Barrow T., *Israeli Knesset Passes Referendum Law*, CBN News, na podstawie: <http://www.cbn.com/cbnnews/insideisrael/2010/November/Israeli-Knesset-Passes-Referendum-Law/> (data dostępu: 10.03.2015).
3. *Basic Law: Jerusalem, Capital of Israel*, na podstawie: <http://muqtafi.birzeit.edu/InterDocs/images/275.pdf> (data dostępu: 10.03.2015).
4. Bovis H.E., *The Jerusalem Question 1917–1968*, Hoover Institution, Washington 1971.

³⁶ *Palestinian Authority President...*, na podstawie: <http://unitedwithisrael.org/abbas-refuses-to-make-peace-without-jerusalem/> (data dostępu: 10.03.2015).

³⁷ *Netanyahu: Jerusalem will never be divided*, na podstawie: <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4524629,00.html> (data dostępu: 10.03.2015).

³⁸ Należy do nich zaliczyć takie zagadnienia, jak: utworzenie państwa palestyńskiego, przebieg linii granicznych, podział zasobów wodnych, uchodźcy palestyńscy, osadnicy żydowscy.

5. Heikal M., *Secret Channels. The Inside Story of Arab-Israeli Peace Negotiations*, Harper Collins Publishers, London 1996.
6. Herzl E.E., *Jerusalem. One nation's capital throughout history*, Myth and Facts Inc, Jeusalem 2010.
7. *International Regime for Jerusalem* — General Assembly Resolution 303 -IV-, na podstawie: <http://mfa.gov.il/MFA/ForeignPolicy/MFADocuments/Yearbook1/Pages/6%20International%20Regime%20for%20Jerusalem-%20General%20Asse.aspx> (data dostępu: 10.03.2015).
8. *Israel-Palestine Liberation Organization Agreement: 1993*, na podstawie: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/isrplo.asp (data dostępu: 10.03.2015).
9. *Izrael — konflikt*, na podstawie: <http://www.stosunkimiedzynarodowe.info/kraj,Izrael,problemy,Konflikt> (data dostępu: 10.03.2015).
10. *Jerusalem in international diplomacy. The Camp David Summit, the Clinton Plan and Aftermath*, na podstawie: <http://www.jcpa.org/art/jid-campdavid.htm> (data dostępu: 10.03.2015).
11. *Jerusalem must be capital of both Israel and Palestine, Ban says*, na podstawie: <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=32762#.VShHiPmsUYE> (data dostępu: 10.03.2015).
12. *The Jerusalem Question and Its Resolution: Selected Documents*, ed. by R. Lapidoh, M. Hirsh, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht 1994.
13. Jurczuk M., *Na świątynnym wzgórzu*, na podstawie: http://www.przeglądprawoslawny.pl/articles.php?id_n=1444&id=8 (dostęp: 10.03.2015).
14. Kamashi R. (i in.), *Jerusalem. The Old City. The Urban Fabric and Geopolitical Implications*, International Peace and Cooperation Center, Jerusalem 2009.
15. Lacoste Y., *Geopolityka Śródziemnomorza*, Dialog, Warszawa 2010.
16. Menkes J., Wasilkowski A., *Organizacje międzynarodowe. Prawo instytucjonalne*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2006.
17. Molinaro E., *The Holy Places of Jerusalem in the Middle East Peace Agreements. A Conflict between Global and States Identities*, Sussex Academic Press, Portland 2009.
18. *Netanyahu: Jerusalem will never be divided*, na podstawie: <http://www.ynet-news.com/articles/0,7340,L-4524629,00.html> (data dostępu: 10.03.2015).
19. Ovendale R., *The Origins of the Arab Israeli Wars*, Pearson-Longman, Harlow 2004.
20. *Palestinian Authority President...*, na podstawie: <http://unitedwithisrael.org/abbas-refuses-to-make-peace-without-jerusalem/> (data dostępu: 10.03.2015).
21. *ResolutionadoptedbytheGeneralAssembly.60/30.Jerusalem*, na podstawie: <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/79A7B2136E555A5B852575520052B339> (data dostępu: 10.03.2015).
22. *Resolution 181 (II). Future government of Palestine*, na podstawie: <http://unispal.un.org/unispal.nsf/0/7F0AF2BD897689B785256C330061D253> (data dostępu: 10.03.2015).
23. Ross D., *The Missing Peace. The Inside Story of the Fight for Middle East*, Farrar, Straus and Giroux, Nowy Jork 2005.
24. Shindler C., *Historia współczesnego Izraela*, Książka i Wiedza, Warszawa 2011.

25. Statement to the Knesset by Prime Minister Ben-Gurion, na podstawie: <http://www.mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/mfadocuments/yearbook1/pages/5%20statement%20to%20the%20knesset%20by%20prime%20minister%20ben-g.aspx> (dostęp: 10.03.2015).
26. Tyler T., *Twierdza Izrael. Zakulisowa historia elit wojskowych, które uparcie bronią się przed pokojem*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2014.

Streszczenie

Kwestia statusu Jerozolimy i kontroli nad Wzgórzem Świątynnym stanowi jeden z najważniejszych punktów spornych w konflikcie izraelsko-palestyńskim. Jak dotąd nie znaleziono satysfakcjonującego rozwiązania tej kwestii. Kwestia przynależności terytorialnej miasta i jego przyszłego statusu znajduje się wśród podstawowych parametrów przyszłego porozumienia palestyńsko-izraelskiego. Obydwie strony konfliktu stale podkreślają własne racje dysponowania spornym terytorium i ustanowieniem tam centrum swojej państwowości. Celem niniejszej analizy jest przedstawienie roli, jaką kwestia kontroli nad Jerozolimą i Wzgórzem świątynnym odgrywała i odgrywa w kolejnych etapach konfliktu bliskowschodniego, jak również rozważenie, czy istnieje możliwość zawarcia kompromisu izraelsko-palestyńskiego w kwestii Jerozolimy i Wzgórza Świątynnego, co wydaje się być niezbędnym nie jedynym elementem składowym całościowego porozumienia pokojowego, mającego na celu zakończenie konfliktu bliskowschodniego.

Abstract

The question of the final status of Jerusalem and Holy Places is one of the most important issues in the Israeli-Palestinians conflict. Up to this moment, the final solution of this problem has not been found. The problem of territorial status of this City is one of the most important elements of the future Israeli-Palestine agreement. Both sides claimed its own right to possess the Jerusalem and its Holy Palaces inside the borders of their states (in case of Palestine — inside the future state territory). The main aim of this paper is to present the role that is played by the question of who should control Jerusalem during the phases of whole Middle Eastern conflict. The other task of this paper is to find an answer on question if there is any opportunity to find such solution of the future status of Jerusalem that will be accepted by the both sides of the conflict. It seems to be the important, but not only one, prerequisite to end the long lasting conflict between Jews and Palestinians.

Słowa kluczowe

Jerozolima, Bliski Wschód, relacje izraelsko-palestyńskie, konflikt bliskowschodni

Key words

Jerusalem, Middle East, Israeli-Palestine relations, Middle East conflict

Dr hab. **Radosław Bania** — profesor nadzwyczajny w Katedrze Bliskiego Wschodu i Północnej Afryki Uniwersytetu Łódzkiego. Prowadzi badania o charakterze politologicznym i historycznym dotyczące regionu Bliskiego Wschodu. Koncentrują się one głównie na polityce mocarstw zachodnich, USA i Wielkiej Brytanii, wobec regionu bliskowschodniego. W swoich aktualnych badaniach podejmuje zagadnienie bezpieczeństwa w subregionie Zatoki Perskiej oraz relacji między Unią Europejską a Radą Współpracy Państw Zatoki. Jest autorem dwóch monografii poświęconych polityce Stanów Zjednoczonych wobec Bliskiego Wschodu

w okresie prezydentury Dwighta D. Eisenhowera oraz relacji kuwejcko-brytyjskich po II wojnie światowej, a także licznych artykułów dotyczących współczesnych stosunków międzynarodowych na Bliskim Wschodzie. Członek Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego, Polskiego Towarzystwa Nauk Politycznych, Oddziału Polskiego Towarzystwa Studiów Międzynarodowych oraz London Middle East Institute.

Twoje ulubione miejsce do studiowania w Łodzi

Pomysł na przygotowanie tej monografii pojawił się w związku z chęcią podsumowania bogatego dorobku naukowego samodzielnych pracowników nauki Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politologicznych Uniwersytetu Łódzkiego. Publikacja ma na celu ukazanie eksperckiego potencjału tego zespołu, który zajmuje się bardzo szerokim spektrum międzynarodowych problemów politycznych, społecznych, ekonomicznych i kulturowych.

Interdyscyplinarność jest traktowana jako ważny atut prowadzonych przez nas badań politologicznych oraz kulturowych. Jest ona jednocześnie wyrazem konsekwentnego dążenia do posługiwania się nowoczesnymi metodami naukowymi, łączącymi harmonijnie wiedzę z zakresu nauk społecznych, humanistycznych i ekonomicznych.

Autorzy w swoich opracowaniach podjęli zarówno szczegółowe wątki związane z wyzwaniami strategicznymi występującymi w wybranych regionach świata, jak też bardziej uniwersalne rozważania nad warsztatem badawczym naukowca zajmującego się międzynarodowymi studiami politologicznymi i kulturowymi.

prof. dr hab. Tomasz Domański

WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU
ŁÓDZKIEGO

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: księgarnia@uni.lodz.pl
tel. (42) 665 58 63

ISBN 978-83-8088-086-3